

MARC BLOCH ȘI MESERIA ISTORICULUI: *APOLOGIE POUR L'HISTOIRE...*

În peisajul istoriografiei universale Marc Bloch (1886-1944) se înscrie drept unul dintre cei mai de seamă istorici ai secolului nostru și unul dintre autorii profundelor înnoiri contemporane ale studiilor istorice.

Apologie pour l'histoire ou métier d'historien este un studiu cu caracter strict teoretic, apărut postum¹, care are meritul de a ne introduce în laboratorul gândirii lui Marc Bloch. Lucrarea, rămasă neterminată, nu este o metodă a istoriei, ci o revistă critică a modurilor greșite de gândire și practică istorică².

Cu toate că Bloch se ferea de definiții³, pe parcursul lucrării întâlnim multe și sugestive încercări de definire a istoriei și obiectului ei, așa cum le concepea istoricul francez. Istoria este mai întâi o "știință în devenire". Dar ea "nu este numai o știință în marș. Este, de asemenea, o știință în copilărie, ca toate cele care au ca obiect spiritul omenesc, acest târziu venit în câmpul cunoștinței raționale [...]; ca *întreprindere rațională a unei analize* (s.n.), ea este foarte tânără"⁴.

Deci, istoria "nu va avea dreptul de a-și revendica locul printre cunoștințele demne de efort, decât numai în măsura în care, în loc de o simplă enumerare fără legături și aproape fără limite, ne va promite o *clasificare rațională și o progresivă inteligibilitate*" (s.n.)⁵. Ea este un efort de cunoaștere crescândă: prin urmare, un lucru în mișcare⁶, și, altundeva: "Fiecare știință, luată separat, nu figurează niciodată decât un fragment din universală mișcare spre cunoaștere"⁷.

Istoria, afirmă Marc Bloch, nu este, așa cum se spune de multe ori, o știință a trecutului; ea este studiul unei schimbări în durată⁸ și o știință a oamenilor în timp ("science des hommes dans le temps"). Să avem deci răbdare: "istoria nu este încă ceea ce ar trebui să fie"⁹.

"Pentru a spune totul, un cuvânt domină și iluminează studiile noastre: *a înțelege* (s.n.). Să nu spunem că un bun istoric este străin de pasiuni [...]. Istoria, cu condiția de a renunța la falsele ei aere de arhanghel, trebuie să ne ajute să vindecăm această piedică. Ea este o vastă experiență a diversităților umane, o *lungă întâlnire a oamenilor* (s.n.). Viața, ca și știința, are tot interesul ca această întâlnire să fie frățească"¹⁰.

Dincolo de aspectul puțin mesianic, criptic și provocator al acestor idei, putem observa accentul pus de Bloch pe puterea organizatoare a spiritului care supune investigației realitățile istorice, precum și necesitatea promovării *ab initio* a unei raționalități deschise, atente și cooperante, acordată atât cu natura intrinsecă a faptului istoric, cât și cu devenirea în durată a acestuia. Asociată acestui demers analitic și interpretativ, gândirea istoricului structurează ea însăși obiectul cercetării, fiind la rândul ei influențată de acesta. Această dualitate - cunoscută de altfel și în demersul științific din fizica relativistă și mecanica cuantică - oferă un conținut adecvat chiar obiectivității științifice dorită de orice istoric și permite apropierea de anumite constante decelabile la baza etajelor inferioare ale istoriei.

¹ Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*, Cahiers des Annales, 3, Paris, A. Colin, 1949. Pentru demersul de față am folosit ediția din 1961.

² "Într-un cuvânt, am vrea, înainte de toate, să spunem cum și de ce un istoric își practică meseria sa. Treaba cititorului de a decide apoi dacă această meserie merită exersată" (*Ibidem*, p. XIV).

³ "Istoricul definește rareori" (p. 89).

⁴ *Ibidem*, p. XIV.

⁵ *Ibidem*, pp. XII-XIII.

⁶ "Elle est un effort vers le mieux connaître: par suite une chose en mouvement" (*Ibidem*, p. XIV).

⁷ *Ibidem*, p. XVII.

⁸ *Ibidem*, pp. 2-3.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72.

Pe de altă parte, istoria este chemată să contribuie la progresul general al cunoașterii umane și, în ultimă instanță, poate, la valorizarea omului în existență¹¹.

Înțelegând astfel istoria, putem să ne apropiem de obiectul ei: "Am luptat îndelung, de comun acord, pentru o istorie mai largă și mai umană" - scrie Marc Bloch referindu-se la colaborarea sa cu Lucien Febvre. În inima istoriei este deci *omul* și spectacolul activităților omenești; acesta este obiectul ei special:

"În spatele trăsăturilor sensibile ale peisajului, uneltelor sau mașinilor, în spatele scrierilor în aparență cele mai înghețate și a instituțiilor în aparență cel mai complet detașate de cei care le-au fondat, oamenii sunt aceia pe care istoria vrea să-i cuprindă. Cine nu ajunge la aceasta nu va fi niciodată decât un meseriaș/mănuitor al erudiției. Un bun istoric seamănă căpăunului din poveste. Acolo unde adulmecă carnea omenească, acolo știe că este vânatul lui"¹².

De asemenea, "eruditul care nu are gustul de a privi în jurul său oamenii, lucrurile, evenimentele, nu merită decât numele de anticar și va trebui să renunțe la cel de istoric"¹³.

Actul de înțelegere a celor ce-au trăit în timpurile trecute ("cette faculté d'appréhension du vivant") este, în esență, calitatea de bază a istoricului¹⁴. Și totuși, a înțelege n-are nimic cu atitudinea de pasivitate: de aceea, "toată cercetarea istoricului presupune, încă de la primii săi pași, ca ancheta să aibă deja o direcție. *La început este spiritul* (s.n.). Niciodată, în nici o știință, observația pasivă n-a fost fecundă"¹⁵.

Cu alte cuvinte, baza esențială a istoriei, adică analiza realității în raport cu schimbările ce intervin în timp, trebuie totuși să fie păstrată, dar numai ca o idee regulatoare.

Pentru a face o știință vor trebui întotdeauna două lucruri: o materie, dar, de asemenea, un om. Realitatea umană, ca și cea a lumii fizice este enormă și împestrată¹⁶.

Istoricul care pătrunde o problemă alege și selectează. Într-un cuvânt, el analizează. Dar, mai întâi, descoperă semeni, pentru a-i apropia¹⁷. Efortul său este unul de cunoaștere, voința sa este de a înțelege. Istoricul gândește, în mod obișnuit, după categoriile propriului său timp ("l'historien ne sort jamais du temps"), "dar, printr-o oscilare necesară [...] el consideră când marile unde de fenomene care traversează, din parte în parte, durata, *când momentul uman* (s.n.) în care aceste curente se restrâng într-un nod puternic al conștiințelor"¹⁸. Dar înainte de toate, "istoricul are ca primă datorie să fie sincer", aceasta și pentru faptul că "însuși progresul studiilor noastre este făcut din contradicția necesară între generațiile de lucrători"¹⁹.

Bloch adoptă ideea lui Ranke, conform căreia istoricul nu își propune nimic altceva decât de a descrie lucrurile așa cum s-au petrecut ele ("wie es eigentlich gewesen"); deci, în alți termeni, istoricul este invitat a sta deoparte dinaintea faptelor²⁰. Faptele umane sunt foarte complexe - de aceea omul se plasează la nivelul ce reprezintă stadiul cel mai avansat de organizare a materiei²¹.

¹¹ Nu putem să nu amintim, în treacăt, un scurt pasaj, foarte dificil de interpretat, referitor la timpul omenesc. Acesta din urmă, consideră Bloch, "va rămâne mereu răzvrătit împotriva implacabilei uniformități [...]. Îi trebuie niște măsuri acordate variabilității ritmului său și care, drept limite, acceptă adesea, pentru că realitatea vrea așa, să nu cunoască decât niște zone marginale". Și apoi încheie cu un gând enigmatic, chiar "profetic": "Numai cu prețul acestei plasticități poate istoria spera să-și adapteze, după cuvântul lui Bergson, clasificările sale "liniilor înseși ale realului": ceea ce este propriu-zis, sfârșitul ultim al oricărei științe" (*Apologie...*, p.97).

¹² "Derrière les traits sensibles du paysage, les outils ou les machines, derrière les écrites en apparence le plus glaces et les institutions en apparence les plus complètement détachées de ceux qui les ont établies, ce sont les hommes que l'histoire veut saisir. Qui n'y parvient pas, ne sera jamais, au mieux, qu'un manoeuvre de l'érudition. Là où il flaire la chaire humaine, il sait que là est son gibier" (p.4).

¹³ *Ibidem*, p.14.

¹⁴ *Ibidem*, p.13.

¹⁵ *Ibidem*, p.26.

¹⁶ *Ibidem*, p.72.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p.79.

¹⁹ *Ibidem*, p.109.

²⁰ *Ibidem*, p.69.

²¹ *Ibidem*, p.28. Și altundeva, Bloch se întreabă: "În natură, omul nu este deloc, prin excelență, marea variabilă?" (p.103).

Un fapt uman, oricare ar fi acesta, va fi întotdeauna mai bine înțeles "dacă se posedă deja inteligența altor fapte de aceeași natură"²² însă, "toate faptele umane puțin complexe scapă posibilității unei reproduceri sau unei orientări voluntare"²³.

"Faptele istorice sunt, prin esență, fapte psihologice (s.n.). De aceea, ele își găsesc în mod normal în alte fapte psihologice antecedentele lor. Fără îndoială, destinele umane se inserează în lumea fizică și îi suportă greutatea. Acolo chiar, totuși, unde intruziunea acestor forțe exterioare pare cea mai brutală, acțiunea lor nu se exercită decât orientată de om și de spiritul său. Virusul ciumei ("la Peste Noire") a fost cauza principală a depopulării Europei. Dar epidemia nu s-a propagat atât de rapid decât în anumite condiții sociale - deci, în natura lor profundă, mentale - și efectele sale morale se explică doar prin predispozițiile particulare ale sensibilității colective"²⁴.

Faptele omenești sunt, esențialmente, fenomene foarte delicate, dintre care multe scapă măsurii matematice. Pentru a le traduce bine, deci pentru a le pătrunde bine, sunt necesare o mare finețe de limbaj și o culoare exactă în tonul verbal. Iar acolo unde pentru istoric este imposibil să calculeze, se impune să sugereze²⁵. "Fie în prezența unui fenomen al lumii fizice sau a unui fapt social, reacțiile omenești n-au nimic dintr-o mișcare de ceasornic, mereu declanșat în aceeași direcție"²⁶. Umanitatea nu e compusă numai din voințe logice. Atmosfera mentală în care sunt oamenii cufundați la un moment dat în evoluția unei societăți nu marchează în aceștia numai omul deciziilor raționale.

"Din imensa țesătură a evenimentelor, a gesturilor, și a cuvintelor din care se compune destinul unui grup omenesc, individul nu percepe niciodată decât un mic colțișor, foarte limitat de simțurile sale și de facultatea sa de atenție"²⁷; iar "indivizii nu reacționează totdeauna în mod asemănător la aceleași influențe"²⁸. De aceea, oamenii nu vor putea fi înțeleși dacă îi vom studia doar în ceea ce privește reacțiile lor înaintea circumstanțelor particulare ale unui moment; oricum, multe impulsuri, mai mult sau mai puțin conștiente, "multe atitudini individuale sau colective vor rămâne în umbră"²⁹.

Să considerăm acum, cunoscut prin documente numeroase și diverse, un moment oarecare în desfășurarea unei civilizații. "Dintre oamenii care trăiau atunci, nu era nici unul care să nu fi participat simultan la multiple manifestări ale vitalității omenești; care să nu fi vorbit și care să nu se fi făcut auzit de vecinii lui; care să nu fi avut zeii lui; care să nu fi fost producător, traficant sau simplu consumator; care din lipsă de a nu fi avut un rol în evenimentele politice, să nu le fi îndurat, cel puțin urmările". Și, se întreabă istoricul: "vom putea să restabilim toate aceste activități diferite, fără nici o alegere sau regroupare, în confuzia însăși în care ni le prezintă fiecare document sau fiecare viață individuală sau colectivă?"³⁰. Fără îndoială, între trecut și noi, documentele interpun deja un prim filtru; "ele elimină adeseori fără discernământ. Aproape niciodată ele nu organizează în conformitate cu necesitățile unei minți care vrea să cunoască"³¹. De aceea, istoricul este obligat la un efort mai delicat de analiză.

"Bineînțeles - scrie Marc Bloch - de la cele mai elementare măsuri de senzație și până la textele cele mai rafinate ale inteligenței sau ale emotivității există o *experimentare psihologică* (s.n.). Dar, ea nu se aplică, în fond, decât individului. Psihologia colectivă este aproximativ în întregime rebelă. N-am putea deloc suscita deliberat o panică sau o mișcare de entuziasm religios. Totuși, când fenomenele studiate aparțin prezentului sau trecutului foarte apropiat, observatorul nu se găsește la fel de dezarmat față de urmele lor. El poate, literalmente, să cheme la existență unele dintre ele"³².

²² *Ibidem*, p.73.

²³ *Ibidem*, p.21.

²⁴ *Ibidem*, p.101.

²⁵ *Ibidem*, p.4.

²⁶ *Ibidem*, p.102.

²⁷ *Ibidem*, p.18.

²⁸ *Ibidem*, p.95.

²⁹ *Ibidem*, p.13.

³⁰ *Ibidem*, p.73.

³¹ *Ibidem*, p.72.

³² *Ibidem*, p.21.

Geografia umană este deci într-o perpetuă devenire. Însuși actul de înțelegere și explicație al istoricului reprezintă o achiziție evolutivă a spiritului uman, capabilă de a orienta cunoașterea din ce în ce mai bine prin diversitatea aproape infinită a mărturiilor istorice.

Ceea ce subliniază Marc Bloch este faptul că "într-o societate, oricare ar fi aceasta, totul se leagă și se comandă reciproc: structura politică și socială, economia, credințele, manifestările cele mai elementare ca și cele mai subtile ale mentalității"³³. Ideea care ghidează argumentația este că "într-o aceeași generație din aceeași societate domnește o similitudine de cutume și tehnici prea puternice pentru a permite oricărui individ de a se îndepărta sensibil de practica comună"³⁴. "Oamenii care sunt născuți într-o aceeași ambianță socială, la date apropiate, suferă în mod necesar, în special în perioada lor de formare, influențe similare. Experiența demonstrează că, în fapt, comportamentul lor prezintă, raportat la grupele mult mai în vârstă sau mai tinere, trăsături distinctive, de obicei foarte clare"³⁵. "Noțiunea de generație este deci foarte suplă, ca orice concept care încearcă să exprime, fără a le deforma, lucrurile omului [...]. Dar o generație nu reprezintă decât o fază relativ scurtă. Fazele mai lungi se numesc civilizații"³⁶.

Descoperim în aceste câteva idei un apel la istoria totală - direcție afirmată încă de la începuturi de istoricii de la *Annales*. Totodată, pentru Marc Bloch contextul social-istoric specific unei anumite perioade din viața unei societăți generează în cadre generale mentalitățile, practicile și comportamentele umane din acel interval de timp.

În legătură cu noțiunea de generație - așa cum apare în enunțul lui Bloch - putem afirma că ne aflăm în fața unei intuiții a celui de-al doilea etaj al duratei istorice braudeliene, asimilabil câtorva zeci de ani; "fazele mai lungi", "civilizațiile", vor fi la rândul lor responsabile de durata lungă a istoriei.

Istoricul nu este un om în întregime liber. Trecutul este traseul său. Dacă acest trecut "este, prin definiție, un dat pe care nimic nu-l va mai modifica", în schimb, "cunoașterea trecutului este ceva care progresa și se perfecționează fără încetare"³⁷.

Istoricul știe că martorii săi pot să se înșele sau pot să mintă. Dar, mai întâi, el se preocupă de a-i face să vorbească, pentru a-i înțelege. El însă, spre exemplu, nu va putea stabili niciodată o statistică a prețurilor din epoca merovingiană, "pentru că nici un document n-a înregistrat aceste prețuri în mod suficient. Noi nu vom penetra niciodată îndeajuns de bine *mentalitatea* oamenilor secolului al XI-lea european, de exemplu, cum o putem face pentru contemporanii lui Pascal sau Voltaire; pentru că noi nu avem de la unii dintre aceștia decât biografii rele/neseemnificative, în stil convențional"³⁸. Viețile sfinților Evului mediu târziu nu ne spun aproape deloc ceva semnificativ despre personajele pioase cărora ele pretind că le evocă destinul.

De aici rezultă necesitatea interogării lor asupra "modurilor de viață sau de gândire specifice epocii în care ele au fost scrise, toate lucrurile pe care hagiografia n-avea nici cea mai mică dorință de-a le expune: noi le vom găsi de un preț inestimabil"³⁹. Aici "istoricul prezentului se găsește clar în dezavantaj: este aproape lipsit de aceste confidențe involuntare". În consecință, cu atât mai mult, istoricul este dator să reconsidere documentele utilizate de predecesorii săi, dar dintr-un alt unghi și dinspre alt orizont. Textele, documentele istorice de orice natură nu vorbesc decât dacă știm să le interogăm⁴⁰.

Ne aflăm aici în prezența viziunii novatoare asupra istoriei, proprie istoricilor de la *Annales*. Odată cu promovarea "noii istorii" - și Marc Bloch a fost unul dintre întemeietorii acesteia - se produce o lărgire a teritoriului istoriei, o dilatare a însăși noțiunii de fapt istoric, precum și a câmpului documentului istoric. Noua istorie se fondează pe o multitudine de documente apelând și la alte surse, scrieri de toate felurile, documente figurative, materiale arheologice, producții literare, documente orale. Pe lângă documentul

³³ *Ibidem*, p.96.

³⁴ *Ibidem*, p.54.

³⁵ *Ibidem*, p.94.

³⁶ *Ibidem*, p.95.

³⁷ *Ibidem*, p.22.

³⁸ *Ibidem*, p.23.

³⁹ *Ibidem*, p.25.

⁴⁰ *Ibidem*, p.26.

tradițional de arhivă căruia i se impune o nouă lectură a textului - se analizează miturile și legende, obiceiurile populare (folclorul, în general), manifestările literare și artistice.

Istoricul francez consideră eronată ideea că totul trebuie să plece de la document. Nu documentul este cel care conduce jocul în istorie, ci cercetătorul, prin modul în care își gândește propria anchetă; el este cel ce determină interpretarea istorică. Promovarea unei istorii problematizate constituie pentru Marc Bloch baza oricărei cercetări științifice. Orientată astfel, istoria capătă un conținut mai bogat și un surplus de semnificație.

Istoricul trebuie să distingă diversele instituții care compun un sistem politic, diversele credințe, practici, emoții din care este făcută o religie. Trebuie, în fiecare din aceste bucăți și în ansamblul însuși să caracterizăm trăsăturile care le apropie sau le depărtează, alternativ, de realitățile de același ordin⁴¹.

Marc Bloch vorbește mai ales de *atmosfera mentală* în care sunt incluși activ indivizii dintr-o societate, și de un *fond permanent* asupra căruia, mai ales, trebuie centrată atenția istoricului: "Luther, Calvin, Loyola: oameni de altădată, fără îndoială, oameni ai secolului al XVI-lea, pe care istoricul, ocupat să-i înțeleagă și să-i facă înțelege, va avea mai întâi datoria de a-i repune în mediul lor, scăldați în atmosfera mentală a timpului lor, în fața problemelor de conștiință care nu mai sunt precis ale noastre"⁴². Și, mai departe: "... omul s-a schimbat mult: în spiritul său și, fără îndoială, chiar și în cele mai delicate mecanisme ale corpului său. Cum ar putea fi altfel? Atmosfera sa mentală s-a transformat profund; igiena sa, alimentația sa, nu mai puțin. Trebuie, totuși, să existe în natura umană și în societățile umane un fond permanent, fără de care înseși numele de om și de societate nu vor spune nimic"⁴³.

Acest fond permanent este vizat de istoric atunci când vorbește de "resorturile intime ale destinelor omenești" și de "vicisitudinile mentalității sau ale sensibilității":

"... ceea ce există în istorie mai profund ar putea fi și ceea ce este mai sigur în ea"⁴⁴.

Un alt aspect analizat de Marc Bloch este fenomenul credinței⁴⁵. Aceasta este privită ca un fenomen de mentalitate. Rațiunile menținerii ei sunt *rațiuni umane*. Lăsând la o parte ipoteza unei acțiuni providențiale care, evident, ar scăpa științei, "întrebarea nu mai este de a ști dacă Isus Hristos a fost crucificat și apoi înviat. Ceea ce trebuie înțeles de acum înainte, este cum se face că atâția oameni din jurul nostru cred în Crucificare și în Înviere. Or, fidelitatea față de o credință nu este, fără îndoială decât unul dintre aspectele vieții generale ale grupului în care se manifestă acest caracter. Ea se situează ca un nod unde se amestecă o mulțime de trăsături convergente, fie de structură socială, fie de mentalitate (s.n.).

⁴¹ *Ibidem*, p. 79.

⁴² *Ibidem*, p. 12.

⁴³ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 49. Ideea fondului comun care apare în istorie dinspre antropologie/etnologie este foarte mult discutată de diverși specialiști din domeniul științelor umane. Marc Bloch s-a apropiat de o mulțime de discipline învecinate cu istoria: sociologia, antropologia, lingvistica, arheologia, psihologia, geografia și medicina, tocmai în vederea obținerii unei înțelegeri mai profunde a problemelor care l-au absorbit.

Contactul cu lucrările lui James Fraser și Lucien Lévy-Bruhl, J. Huizinga, Charles Blondel, André Piganiol, Ernest Hoepffner, E. Durkheim sau Henri Pirenne i-au relevat istoricului francez noi perspective comparatiste în abordarea fenomenelor istorice. Fără a specula prea mult, considerăm că, cel mai probabil, ideea fondului comun a fost preluată de Bloch de la J. Fraser, al cărui studiu despre cultul Dianei în timpurile Romei a fost folosit de Bloch ca exemplu pentru elaborarea comparatismului universal (tipul I). J. Fraser a căutat un *substrat uman comun*, sau o structură profundă a mentalității, în sens Chomskian, pe scurt o trăsătură universală cu aplicație în lumea întreagă.

Lingvistica comparată este preocupată și ea de căutarea universalilor limbii, a invariantilor, cu aplicabilitate în domeniul explicației istorice (vezi, în acest sens, teoria invariantelor la Adrian Marino).

Preocupat de istoria comparată, Marc Bloch afirma că: "postulatul metodei comparative este *unitatea fundamentală a spiritului uman* (s.n.) sau, dacă preferăm astfel, monotonia, strălucita sărăcie a resurselor intelectuale de care, de-a lungul istoriei, a dispus umanitatea, în special umanitatea primitivă, în timp ce "ea își elabora, în grosolănia ei primă, filosofia ei de viață" (J. Fraser) (M. Bloch, *Pour une histoire comparée des sociétés européennes*, apud *Melanges historiques*, I, Paris, S.E.V.P.E.N., 1963, p. 19).

Căutarea unui fond comun al societăților umane - așa cum apare la Bloch - poate fi asimilată demersului colectiv afirmat de istoricii de la *Annales* care, încă de la început, au fost mai atenți la identificarea sistemelor stabile, a permanențelor structurale, mai preocupați de a construi modele decât de a le risipi prin analiza schimbării sociale.

⁴⁵ "L'attitude du vassal médiéval envers son seigneur, il faudrait pour la comprendre vous informer aussi de son attitude envers son Dieu" (p. 79).

Într-un cuvânt, ea pune o întreagă problemă de climat uman⁴⁶.

Schimbările de mentalitate sau de obiceiuri sunt greu de surprins de către istorici și datorită faptului că "oamenii n-au obiceiul, de fiecare dată când își schimbă obiceiurile, să-și schimbe vocabularul"⁴⁷.

Apologie pour l'histoire rămâne o meditație asupra istoriei și istoricului, care are meritul de a scoate la lumină o serie întreagă de idei, de luări de poziție, ce caracterizează - de pe pozițiile unei onestități reale - întreaga operă a lui Bloch.

Conștient de importanța "meșteșugului" practicat, istoricul întrezărește dimensiunile de amploare ale științei istorice, oferind câteva idei-forță care vor contribui din plin la configurarea a ceea ce ulterior se va numi "l'histoire nouvelle".

În concepția lui Marc Bloch istoria este o știință în permanentă regenerare, una foarte tânără încă, aflată într-o tentativă continuă de regăsire și redimensionare în câmpul științelor omului. Studiind procesualitatea și devenirea fenomenelor istorice înscrise în durată, istoria se oprește, în cele din urmă, asupra oamenilor, în variatele lor manifestări în spațiu și timp. Omul de pretutindeni și din toate timpurile rămâne materia privilegiată a istoricului.

Această "lungă întâlnire a oamenilor" constituie, credem, o *stare activă* și permanentă de "conștientizare" a existenței umane, care se transmite involuntar - și aproape imperceptibil la nivel colectiv - din generație în generație. Totodată, ea este manifestarea nedisimulată a caracterului unitar al spiritului omenesc din totdeauna, bază a unei noi pozitivități care se așteaptă în științele despre om. Acest liant care compune în succesiunea lor "scenele" din spectacolul istoriei umane este, poate, una dintre cele mai solide și sigure "permanențe" ale istoriei.

Prin permanentul dialog prezent-trecut istoricul trebuie să-și centreze atenția asupra înțelegerii progresive și nuanțate a realităților umane supuse cercetării. De asemenea, spiritul său trebuie să fie unul deschis și activ, animat permanent de pasiunea pentru viața din jurul lui și din totdeauna.

La fel ca și Nicolae Iorga, Marc Bloch manifestă o caldă simpatie pentru om, întreaga sa operă fiind dominată de o înțelegere a istoriei dintr-o perspectivă mai largă, mai profundă, mai umană. Nu vom insista aici asupra comparației cu Nicolae Iorga - lucru pe care l-am efectuat, parțial, cu altă ocazie⁴⁸ - ci vom aminti doar că, la capătul unei cariere științifice exemplare, Marc Bloch susține cu convingere existența unui *fond permanent* care se manifestă dincolo de informațiile documentare, de retorica gesturilor, cuvintelor și actelor umane, dar care reglează "resorturile intime ale destinului omenești".

Evidențierea naturii psihologice a faptelor istorice, prin apelul la psihologia individuală și de grup, la atmosfera mentală a unei epoci fac din Marc Bloch - și acest lucru a mai fost spus - un deschizător de drumuri în domeniul istoriei mentalităților.

Tot în obiectivul istoricului intră și cercetarea vieții cotidiene, a modurilor specifice de a gândi și simți prezente ca valori dominante într-o epocă istorică dată; perspectiva propusă este cea a unui comparatism lucid și mereu atent la realitățile care se compară între ele. În același context este privită și credința religioasă, ca fenomen de mentalitate, în ideea că rațiunile menținerii ei sunt tot rațiuni umane⁴⁹.

⁴⁶ *Apologie...*, p.7.

⁴⁷ *Ibidem*, p.8. Este cunoscut faptul că Marc Bloch a fost preocupat în mod constant de lingvistică, limbaj istoric și terminologie. Îndeosebi frecventarea operei reputatului lingvist André Meillet (1866-1936) - unul dintre cei mai avizați și prolifici erudiți în lingvistica comparată indoeuropeană - precum și a filologului Ernest Hoepffner l-au ajutat pe Bloch să-și definească metoda comparativă în istorie (vezi, în special, studiul *Pour une histoire comparée des sociétés européennes* apud *Melanges historiques*, I, [...]). Preocupările de această natură le putem întâlni risipite în multe studii ale sale, începând cu *Regii taumaturgi* (1924) și terminând cu *Societatea feudală* (1939-1940) și *Apologie pentru istorie* (postum - 1949).

⁴⁸ Vezi, în acest sens, *Nicolae Iorga și istoria mentalităților*, în *Studia Universitatis "Babeș-Bolyai"*, Historia, nr.2, 1990, p.46-64.

⁴⁹ Lucru afirmat deja, pe larg, în remarcabilul său eseu, *Regii taumaturgi* (1924). Despre această lucrare vezi, mai recent, studiul nostru, *Marc Bloch și istoria mentalităților - Regii taumaturgi*, în *Caietele David Prodan*, nr.1, ian.-iun. 1994, p.58-72.

Apologie pour l'histoire ou métier d'historien se dovedește a fi o caldă pledoarie pentru nobila meserie de istoric, dovada unei meditații originale și profunde a unui istoric, plecat prea timpuriu din viață. Prin noutatea cercetării, prin dorința de deschidere a spiritului spre zonele adiacente istoriei, spre lărgirea treptată a câmpului de observație ni se relevă vizionarismul gândirii lui Bloch, a unei gândiri personale desfășurate pe coordonatele neliniștite ale spiritului care dorește să se autodefinească.

STELIAN OBIZIUC

MARC BLOCH ET LE MÉTIER D'HISTORIEN: APOLOGIE POUR L'HISTOIRE ...

RÉSUMÉ

Marc Bloch (1886-1944) nous propose, dans son *Apologie pour l'histoire*, une méditation sur l'histoire et l'historien qui a le mérite de nous révéler toute une série d'idées, de prises de positions qui caractérisent d'ailleurs toute l'œuvre de cet historien.

D'après Marc Bloch, l'histoire est une science en permanente régénération, très jeune encore, et qui se trouve dans une tentative poursuivie de se retrouver et de se redimensionner dans le domaine des sciences humaines. Partant de l'étude de la processualité et du devenir des phénomènes historiques inscrits dans la durée, l'histoire s'arrête finalement aux hommes et leurs diverses manifestations dans l'espace et dans le temps. Cette "rencontre à long terme des hommes" constitue, nous le croyons, un *état actif* et permanent de "prise de conscience" de l'existence humaine qui se transmet involontairement d'une génération à l'autre. Toutefois, elle est la manifestation nondissimulée du *caractère unitaire de l'esprit humaine* de toute temps, base d'une positivité à attendre dans les sciences sur l'homme.

Par un dialogue permanent entre le passé et le présent, l'historien doit centrer son attention sur la compréhension progressive et nuancée des réalités humaines soumises à la recherche.

La mise en évidence de la nature psychologique des données historiques par le recours à la psychologie individuelle et de groupe, à l'atmosphère mentale d'une époque font de Marc Bloch un pionnier dans le domaine de l'histoire de mentalités.

Les recherches sur la vie quotidienne, sur la croyance religieuse et sur les manières spécifiques de penser et de sentir - présentes comme valeurs dominantes à une époque historique donnée - entrent toujours dans l'objectif de l'historien; la perspective proposée est celle d'un comparatisme lucide et attentif aux réalités qui se comparent entre elles.

Par la nouveauté de la recherche, par le désir d'ouverture de l'esprit vers les zones adjacentes à l'histoire et par l'élargissement graduel du champ de l'observation nous sommes mis devant l'évidence d'une pensée de visionnaire, d'une pensée originale déroulée dans les coordonnées inquiètes de l'esprit qui tend vers l'autodéfinition.